

εισακουσθεί από άλλους κατόχους εξουσίας. Το κόμμα επηρεάζει άλλα κέντρα εξουσίας στο μέτρο στο οποίο τα πρόσωπα είναι διατεθειμένα να ακολουθήσουν τους αρχηγούς τους. Αντιστρόφως, ο κόσμος είναι διατεθειμένος να ακούει το κόμμα επειδή το κόμμα είναι κομιστής μηνυμάτων —τα οποία ορίζονται στην περίπτωση αυτή σαν προτιμήσεις για δράση— που τουλάχιστον συμφωνούν ως ένα μέρος με τις εικόνες, τις επιθυμίες, τις ελπίδες και τους φόβους του εκλογικού σώματος. Οι διορισμοί σε δημόσια αξιώματα χρησιμεύουν για να συγκρατούν μαζί όλους αυτούς τους σκοπούς· μπορούν να επιταχύνουν την πραγματοποίηση των επιδιώξεων της δράσης εάν προτρέπουν τους εκλογείς ή άλλους κατόχους της εξουσίας να δώσουν μια θετική απάντηση. Οι διορισμοί κάνουν πραγματικότητα την εικόνα που έχει σχηματίσει το κοινό για το κόμμα, και από την εμπιστοσύνη του κοινού εξαρτάται η πραγματική λειτουργία του.

Μπορούμε τώρα να συζητήσουμε την παρουσία ή την απουσία αυτών των τριών λειτουργιών στη σύγχρονη δυτική κοινωνία. Στη σημερινή κατάσταση της διάδοσης λαϊκών προσανατολισμών και μαζικών καταναλωτικών συνθηθειών με ασταθείς και λιγότερο αυστηρές ταξικές διαιρέσεις, τα κλασικά μαζικά κόμματα και τα προσωποπαγή, υπόκεινται σε πιέσεις που τα ωθούν να γίνουν πολυσυλλεκτικά λαϊκά κόμματα. Το ίδιο ισχύει για τα ελάχιστα απομεινάρια των αστικών κομμάτων ατομικής εκπροσώπησης, που αποβλέπουν σ' ένα μέλλον βέβαιο σαν πολιτικές οργανώσεις ανεξάρτητες από τις ιδιοτροπίες των εκλογικών νόμων και από τις τακτικές κινήσεις των εχθρικών μαζικών κομμάτων¹⁵. Αυτή η μεταβολή συνεπάγεται: α) Ένα δραστικό περιορισμό του ιδεολογικού φορτίου του κόμματος. Στη γαλλική SFIO, για παράδειγμα, χρησιμεύει σαν ακαθόριστο περίβλημα εκείνου που είναι γνωστό ως «Mollettismo», δηλαδή η απόλυτη κυριαρχία των βραχυπρόθεσμων τακτικών εκτιμήσεων. β) Μια περαιτέρω ενδυνάμωση των ηγετικών ομάδων της κορυφής, των οποίων οι δραστηριότητες και οι παραλείψεις εξετάζονται τώρα από την άποψη της συνεισφοράς που έχουν στην αποτελεσματικότητα ολόκληρου του κοινωνικού συστήματος, παρά από τη σκοπιά της ταύτισής τους με τους σκοπούς των επιμέρους οργανώσεών τους. γ) Μια μείωση του ρόλου του ξεχωριστού μέλους του κόμματος, ρόλος που θεωρείται σαν ένα ιστορικό λείψανο, που μπορεί να αμαυρώσει τη νέα εικόνα του πολυσυλλεκτικού κόμματος¹⁶. δ) Τονίζεται λιγότερο η *classe grandée*, μια ειδική κοινωνική τάξη ή

15. Τα φιλελεύθερα κόμματα δίχως προγράμματα επακριβώς προσδιορισμένα ή δίχως πελατείες μπορούν οπωσδήποτε να κάμουν προσπάθειες προς την κατεύθυνση αυτή.

16. U. Lohmar, *Innerparteiliche Demokratie*, Stuttgart, 1963. Βλέπε επίσης, A. Pizzorno, *The Individualistic Mobilization of Europe*, in «Daedalus» (1964), pp. 199-217.

μια πελατεία ώστε να στρατολογηθούν εκλογείς μεταξύ του πληθυσμού γενικά. ε) Εξασφαλίζεται η ανάπτυξη διαφόρων ομάδων συμφερόντων. Οι οικονομικοί λόγοι για το κόμμα είναι προφανείς, αλλά δεν είναι οι σημαντικότεροι όπου υπάρχει μια μορφή δημόσιας χρηματοδότησης, όπως συμβαίνει στη Γερμανία, ή όπου η πρόσβαση στα σημαντικότερα μέσα επικοινωνίας είναι πρακτικά ανοικτή, όπως στην Αγγλία και στη Γερμανία. Ο κύριος λόγος είναι η εξασφάλιση μιας εκλογικής υποστήριξης με τη δράση των ομάδων συμφερόντων.

Από αυτή τη σχεδόν καθολική εξέλιξη αποκλείονται τα αξιόλογα απομεινάρια των δυο παλαιών κλασικών μαζικών κομμάτων, το γαλλικό και το ιταλικό κομμουνιστικό κόμμα. Τα κόμματα αυτά ως ένα βαθμό έχουν απολιθωθεί, ως ένα βαθμό έχουν ενδυναμωθεί από το συνδυασμό μιας επίσημης άρνησης και νόμιμων παραπόνων που εκφράζουν τομείς της κοινωνίας. Στην κατάσταση αυτή η τελετουργική επίκληση της όλο και πιο ξεθωριασμένης εικόνας της επαναστατικής εμπειρίας, απομακρυσμένης και ανεφάρμοστης, δεν έχει ακόμη εγκαταλειφθεί εντελώς, και αποτελεί μέρος της πολιτικής στρατηγικής. Ποια είναι η θέση αυτών των κλασικών μαζικών κομμάτων της αντιπολίτευσης παλαιού τύπου, που προσπαθούν ζηλότυπα να συντηρήσουν τη νομιμότητα των μελών τους, αν και ακόμη δεν έχουν δεχθεί, ούτε είναι πρόθυμα, να συμμετάσχουν στην εξουσία του εχθρικού κράτους; Αυτά συναντούν τις ίδιες δυσκολίες που συναντούν οι άλλες πολιτικές οργανώσεις στη στρατολόγηση και στην κινητοποίηση των εγγεγραμμένων μελών. Ωστόσο, διαφορετικά απ' ό,τι συμβαίνει με τους αντιπάλους τους που δρουν μέσα στα όρια της υπάρχουσας πολιτικής τάξης, δεν μπορούν να κάνουν την ανάγκη φιλότιμο για να προσαρμοσθούν εξ ολοκλήρου στο νέο ύφος των πολυσυλλεκτικών κομμάτων¹⁷. Αυτός ο συντηρητισμός δεν αιτιολογεί την απώλεια εμπιστοσύνης από τη μεριά των συνηθισμένων εκλογέων. Από το άλλο μέρος η συνεχής ανανέωση της εμπιστοσύνης στις εκλογές δεν σημαίνει επιμονή σε μια στενή σχέση η οποία μπορεί να χρησιμεύσει σαν βάση για σημαντικότερες πολιτικές ενέργειες.

Οι συμπεριφορές των συνηθισμένων εκλογέων —σ' αντίθεση με τη συμπεριφορά των εγγεγραμμένων μελών και των ακτιβιστών— αποκαλύπτουν τις ανακολουθίες που υπάρχουν ανάμεσα στην πλήρη συμμετοχή στις κοινωνικές διαδικασίες μιας κοινωνίας, που έχει προσανατολισθεί στις καταναλωτικές συνήθειες, και στο παλιό πολιτικό ύφος που στηριζόταν στις πρωτογενείς

17. W. G. Andrews, *Erveux 1962: Referendum and Elections in a Morman Constituency*, in «Political Studies», XI (1963), pp. 308-326

και M. Duverger, *L' Eternel Marais. Essai sur le Centriste Français*, in «Revue Française de Science Politique», XIV (1964), pp. 33, 49.

ανάγκες για να υποστηρίξει την αναγκαιότητα μιας πολιτικής μεταβολής. Αυτή η συμπεριφορά δεν είναι πια στη μόδα στις χώρες της δυτικής Ευρώπης: ακυρώθηκε από τις προοπτικές, τους υπολογισμούς και τα σύμβολα του μαζικού πολυσυλλεκτικού κόμματος. Η ασυνέπεια μπορεί να βασισθεί στην απουσία οποιασδήποτε σχέσης μεταξύ κοινωνικο-πολιτιστικής συμπεριφοράς και πολιτικού ύφους¹⁸. Με την έννοια αυτή η εκλογική επιλογή μπορεί να γίνει με βάση την οικογενειακή παράδοση ή τη συμπάθεια προς μια πολιτική μειοψηφία, δίχως ωστόσο να υπάρχει η προτίμηση σε μια δομή συναφή προς την προσωπικότητα. Ή μπορεί να βασισθεί στην ελπίδα ότι δεν θα έχει κάποια επίδραση στην πορεία της πολιτικής εξέλιξης: αποτελεί δηλαδή μια κίνηση προσαρμογής, ή, προφανώς, άρνησης του υπάρχοντος πολιτικού συστήματος, παρά μια εκδήλωση συναίνεσης σε κάτι άλλο.

*Το πολυσυλλεκτικό κόμμα, η ομάδα συμφέροντος
και ο εκλογέας: η περιορισμένη ενσωμάτωση*

Η ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΜΑΖΙΚΟΥ πολυσυλλεκτικού κόμματος να ενσωματώνει βασίζεται σ' ένα συνδυασμό παραγόντων, που σαν τελικό ορατό αποτέλεσμα έχουν την έλξη, τη συγκέντρωση του μεγαλύτερου αριθμού των εκλογέων. Μ' αυτή την προοπτική το πολυσυλλεκτικό κόμμα πρέπει να διεισδύσει σ' εκατομμύρια μυαλά, σαν ένα οικογενειακό αντικείμενο που αναπτύσσει στο πολιτικό πεδίο ένα ρόλο ανάλογο μ' εκείνον που αναπτύσσει μια πολύ γνωστή marca ενός μαζικού καταναλωτικού είδους, που είναι απαραίτητο και σε υψηλό βαθμό τυποποιημένο. Ανεξάρτητα από τις ειδικές πλευρές της γραμμής στην οποία οφείλει την επιτυχία του στο περιβάλλον του κόμματος, ο διευθύνων, από τη στιγμή της εκλογής του, οφείλει να προσαρμόσει πάρα πολύ γρήγορα τη συμπεριφορά του στις ποιοτικές ιδιότητες του μέσου κοινού ανθρώπου. Είναι αναγκαία η επαρκής διαφοροποίηση του σήματος ώστε να γνωρίζουμε εύκολα το είδος, αλλά ο βαθμός διαφοροποίησης δεν πρέπει ποτέ να είναι τόσο μεγάλος ώστε να προκαλέσει φόβο στο δυναμικό καταναλωτή ωθώντας τον να βγει έξω από τα όρια.

Όπως το σήμα που έχει γίνει σ' όλους οικείο, έτσι και το μαζικό πολυσυλλεκτικό κόμμα, που διηύθυνε τις τύχες μας για μια ορισμένη περίοδο, και του οποίου οι ηγέτες έγιναν γνωστοί σε κάθε εκλογέα από την τηλεόραση και

18. G. Lavau, *Les aspects socioculturels de la dépolitisation*, in *La Depolitisation: Mythe au Réalité?* Paris, 1962, p. 198 και S. M. Lipset,

The Changing Class Structure and Contemporary European Politics, in «Daedalus» (1964), pp. 271-303.

τις εφημερίδες, απολαμβάνει ενός μεγάλου πλεονεκτήματος. Αλλά ως ένα ορισμένο σημείο. Σε καθορισμένες καταστάσεις, που μπορούν να ξεφύγουν από τον έλεγχο του κόμματος ή της αντιπολίτευσης — ένα κυβερνητικό σκάνδαλο, μια οικονομική κρίση — η συγκάλυψη αξιωματούχων με δημόσια ευθύνη μπορεί αιφνίδια να γίνει ένα αρνητικό σύμβολο που ενθαρρύνει τον εκλογέα να περάσει σ' ένα άλλο κόμμα, όπως ένας καταναλωτής περνά σε μιαν άλλη ανταγωνιστική marca.

Οι κανόνες που καθορίζουν το αποτέλεσμα του ανταγωνισμού ανάμεσα στα μαζικά πολυσυλλεκτικά κόμματα είναι εξαιρετικά σύνθετοι και τυχαίοι. Όταν ένα κόμμα έχει, ή επιδιώκει να έχει, ένα πλατύ εκλογικό σώμα όπως ολόκληρο το έθνος, και μια πλειοψηφία που αποτελείται από άτομα των οποίων η σχέση με την πολιτική είναι ευκαιριακή και ασυνεχής, οι παράγοντες που μπορούν να καθορίσουν το τελικό εκλογικό αποτέλεσμα είναι σχεδόν άπειροι, και συχνά εντελώς ανεξάρτητοι από τη συμπεριφορά του κόμματος. Το ύψος και η φυσιογνωμία του ηγέτη, το αποτέλεσμα από ένα πρόσφατο εντελώς άσχετο γεγονός, η περίοδος των διακοπών, η επίδραση της ατμόσφαιρας στους συγκεντρωμένους και άλλοι παράγοντες του είδους μπορούν όλοι να συντελέσουν και να καθορίσουν την επιτυχία ή την αποτυχία.

Ο πολυσυλλεκτικός κυρίως χαρακτήρας του κόμματος δεν επιτρέπει να προβλεφθεί εύκολα το κατά πόσο είναι πιστά τα εγγεγραμμένα μέλη, που από την άλλη μεριά δεν αρκούν ποτέ για να εγγυηθούν το αποτέλεσμα. Δεν είμαστε βέβαιοι για το ποιο θα είναι το αποτέλεσμα μιας τηλεοπτικής μετάδοσης, ούτε γνωρίζουμε εάν το ίδιο το περιεχόμενο της μετάδοσης δεν θα απεκάλυπτε έναν υπερβολικά αδύναμο λόγο ο οποίος δεν μπορεί να εξασφαλίσει μια στάση που θα διαρκέσει μέχρι τις εκλογές. Γι' αυτό και το μαζικό πολυσυλλεκτικό κόμμα επίσης αναζητεί μια πελατεία που να διαρκεί περισσότερο. Μονάχα η ομάδα συμφέροντος, είτε ιδεολογική, είτε οικονομική, ή ένας συνδυασμός των δύο, μπορεί να προσφέρει μια εκλογική μάζα που εύκολα γίνεται προσιτή. Έχει μια πιο σταθερή γραμμή επικοινωνίας και τα μηνύματά της ακούγονται ευκολότερα από τα μηνύματα του πολυσυλλεκτικού κόμματος, μακριά από μια άμεση σχέση με το δημόσιο, όταν αποκλείονται οι σχετικές πολύτιμες επαφές με εκείνους που ενδιαφέρονται για τον τύπο της πολιτικής που οφείλει να προσφέρει ένα κόμμα στις ημέρες μας, ή για την προσωπική καριέρα μέσα ή δια του κόμματος.

Σε κάθε περίπτωση το κλίμα των σχέσεων μεταξύ πολυσυλλεκτικού κόμματος και των ομάδων συμφέροντος έχει οριστικά αλλάξει από την περίοδο του κλασικού ή προσωποπαγούς μαζικού κόμματος της ενσωμάτωσης. Τόσο το κόμμα, όσο και η ομάδα συμφέροντος ανεξαρτοποιούνται όλο και περισσότερο το ένα από την άλλη. Είτε αποτελούν ακόμα μέρος της ίδιας οργάν-

νωσης (όπως το αγγλικό εργατικό κόμμα και το TUC — Trades Union Congress) ή είναι τυπικά εντελώς ανεξάρτητα το ένα από την άλλη (όπως η γερμανική SPD και η DGB — Ομοσπονδία των εργαζομένων), αυτό που μετρά αληθινά είναι η τροποποίηση των ρόλων¹⁹. Αντί μιας κοινής στρατηγικής για την επίτευξη ενός μοναδικού σκοπού, τείνουν να προτιμούν υπηρεσίες με περιορισμένες αρμοδιότητες, χρήσιμες και στους μεν και στους δε.

Το κόμμα που έχει την τάση να κατακτήσει το μεγαλύτερο δυνατό αριθμό εκλογέων οφείλει να αρθρώσει τις σχέσεις του με την ομάδα συμφέροντος με τρόπο τέτοιο ώστε να μην αποκαρδιώσει τους εκλογείς που ταυτίζονται με άλλα συμφέροντα. Η ομάδα συμφέροντος, με τη σειρά της, δεν πρέπει να ποντάρει τα πάντα στο ίδιο άλογο. Αυτό θα μπορούσε να προσβάλει την ευαισθησία κάποιων μελών που έχουν διαφορετικούς πολιτικούς δεσμούς. Ακόμα σημαντικότερο, η ομάδα συμφέροντος θα μπορούσε να αφήσει ένα άλλο πολυσυλλεκτικό κόμμα να ελπίζει ότι κάποια μετατόπιση προς την κατεύθυνσή της θα του παρείχε εκλογικά πλεονεκτήματα. Τόσο το κόμμα όσο και η ομάδα συμφέροντος διαμορφώνουν τη συμπεριφορά τους δρώντας κατά τέτοιο τρόπο σαν να είχε ήδη γίνει πραγματικότητα αυτό που θα μπορούσε να γίνει σαν να είχε γίνει κυβέρνηση το κόμμα, ή να αποτελούσε σημαντικό μέρος της, μετατοπιζόμενο έτσι από τη θέση του φίλου ή του συμβούλου στη θέση του διαιτητή. Απολαμβάνοντας αναπάντεχα την εμπιστοσύνη της κοινότητας στο σύνολό της, το κυβερνητικό κόμμα έχει επιτυχία όταν μπορεί να ορίζει ολόκληρο το πρόβλημα και να ανακαλύπτει λύσεις που να μπορούν να καταλήγουν, τουλάχιστον μακροπρόθεσμα, σ' ευνοϊκά για όλα τα ενεργά συμφέροντα αποτελέσματα.

Στο σημείο αυτό εμφανίζεται το θεμελιώδες πρόβλημα: ποιος είναι λοιπόν ο αληθινός ρόλος του πολυσυλλεκτικού κόμματος ως διαιτητή των συγκρούσεων που προκαλούν τα συμφέροντα; Μήπως κάθε κυβέρνηση δεν προσπαθεί να χαράζει τις καλύτερες τακτικές ώστε να ασκεί μια αποτελεσματική διαμεσολαβητική λειτουργία μεταξύ των απαιτήσεων αντιτιθεμένων ομάδων; Το πολυσυλλεκτικό κόμμα είναι αναγκαίο στη φάση αυτή; Ή, από τη σκοπιά του συμφέροντος, μια κοινωνία μπορεί να προχωρά δίχως τις υπηρεσίες των κομμάτων, όπως συμβαίνει τώρα στη Γαλλία;

Ένα κόμμα είναι κάτι περισσότερο από ένα συλλέκτη αιτημάτων των ομάδων συμφέροντος. Λειτουργεί τον ίδιο καιρό σαν δικηγόρος, προστάτης, ή, τουλάχιστον, σαν παραλήπτης των αιτημάτων όλων εκείνων που δεν είναι ικανοί να εκφράσουν τις απαιτήσεις τους με οργανωμένο τρόπο: εκείνων που δεν κατέχουν ακόμη ειδικές θέσεις στην παραγωγική διαδικασία ή δεν κατέχουν

19. M. Harrison, *Trade Unions and the Labour Party since 1945*, London, 1960.

πλέον, των νεαρότερων και των γεροντότερων, και εκείνων που εξ αιτίας της οικογενειακής κατάστασής τους τοποθετούνται μάλλον στην πλευρά των καταναλωτών παρά των παραγωγών.

Μπορούμε να εξηγήσουμε αυτό το φαινόμενο απλώς σαν μια άλλη πλευρά της συναθροιστικής λειτουργίας του κόμματος, αλλά η λειτουργική φρασεολογία απαιτεί αντιθέτως εξηγήσεις. Οι αποδιοργανωμένοι, συχνά εκείνοι που δεν μπορούν να οργανωθούν, εμφανίζονται μονάχα με την ευκαιρία των εκλογών, ή όταν κάνουν απρόσμενα την εμφάνισή τους οι προ-εκλογικές επιτροπές ή όταν προωθούνται από το κόμμα συγκεκριμένες δραστηριότητες που θα τους αποφέρουν ευεργετήματα. Θα είναι το κόμμα διατεθειμένο και ικανό να αναλάβει τα συμφέροντά τους; Θα είναι ικανό, παίζοντας με τη διαθεσιμότητά τους κατά την περίοδο των εκλογών, όχι μόνο να ελέγξει τα πιο ακραία αιτήματα των οργανωμένων ομάδων, αλλά επίσης να υπερβεί το σημερινό επίπεδο των σχέσεων μεταξύ των ομάδων και, μέσω πολιτικών μεταρρυθμίσεων, να επανακαθορίσει ολόκληρη την πολιτική κατάσταση; Δεν υπάρχει εύκολη φόρμουλα που θα μπορέσει να μας πει πόση επιδεξιότητα των αρχηγών, πόση πίεση από τη μεριά των αντικειμενικών καταστάσεων χρειάζονται για τον καθορισμό μιας τέτοιας μεταβολής στην πολιτική δομή.

Με αυτό το καθήκον της υπέρβασης των συμφερόντων της ομάδας και της δημιουργίας μιας γενικής εμπιστοσύνης, το πολυσυλλεκτικό κόμμα απολαμβάνει πλεονεκτημάτων, αλλά τον ίδιο καιρό υποφέρει από ένα κακό. Η απουσία αιρετικών τάσεων στους κόλπους του αυξάνει τις δυνατότητές του για στρατολόγηση κατά την εκλογική περίοδο, αλλά αναπόφευκτα προσδιορίζει την ένταση της στράτευσης, που μπορεί να προβλεφθεί. Ο μετασχηματισμός από οργάνωση που συνδυάζει την υπεράσπιση των κοινωνικών θέσεων, τη λειτουργία του πνευματικού καταφυγίου και του ιδεολογικού προσανατολισμού, σε εργαλείο που χρησιμεύει για περιορισμένες και βραχυπρόθεσμες πολιτικές επιλογές, εκθέτει το κόμμα σ' όλες τις αβεβαιότητες τις οποίες έχουν εκείνοι που προμηθεύουν καταναλωτικά αγαθά που δεν διαρκούν: ο ανταγωνισμός μεταξύ σημάτων που παρουσιάζουν με ελκυστικό τρόπο σχεδόν το ίδιο προϊόν.

Περιορισμένη συμμετοχή στην επιλογή των γραμμών της πολιτικής δράσης

ΦΘΑΝΟΥΜΕ ΕΤΣΙ ΣΤΟΝ ΚΑΘΟΡΙΣΜΟ της επιλογής των γραμμών της πολιτικής δράσης και στις δυνατότητες τις οποίες έχουν να εφαρμοσθούν. Στο γνωστό

μοντέλο του Anthony Downs η επιλογή της γραμμής της δράσης προκύπτει απλώς από το ενδιαφέρον του κόμματος για τον άμεσο σκοπό, την εκλογική νίκη. Κατά συνέπεια το κόμμα θα προσαρμόσει την πολιτική του ούτως ώστε τα πλεονεκτήματα για τα ξεχωριστά μέλη της κοινότητας να είναι μεγαλύτερα από τις απώλειες που θα προκύψουν από την πολιτική γραμμή που εφήρμοσε²⁰. Τα παραδείγματα του Downs συχνά, αν όχι αποκλειστικά, προέρχονται από επιμέρους τομείς όπως για παράδειγμα το φορολογικό σύστημα, από το οποίο προκύπτει εύκολα η εξίσωση, υπολογίζοντας με όρους της «πολιτικής δράσης». Και όμως ο ίδιος ο Downs παρατήρησε ότι οι ψυχικές ευαρέσκεις ή οι απαρέςκειες, οι φόβοι ή οι ελπίδες, αποτελούν στοιχεία που συμβάλλουν στις αποφάσεις των εκλογέων σε ανάλογο βαθμό με τους υπολογισμούς για τα άμεσα βραχυπρόθεσμα πλεονεκτήματα ή μειονεκτήματα. Εάν δεν ήταν έτσι η μακράς διάρκειας νομιμοφροσύνη μεγάλων συνασπισμών των εκλογέων στα κλασικά κόμματα μαζικής ενσωμάτωσης, παρά το ότι απουσιάζει κάθε άμεσο πλεονέκτημα που θα μπορούσε να προέλθει απ' αυτή την ένταξη, δύσκολα θα μπορούσε να εξηγηθεί. Μπορούμε άραγε να ισχυριστούμε ότι αυτοί οι βραχυπρόθεσμοι υπολογισμοί αντιστοιχούν στις συμπεριφορές που συνδέονται με το σημερινό μαζικό πολυσυλλεκτικό κόμμα, με την πλατιά πελατεία του; Μπορούμε για παράδειγμα να χρησιμοποιήσουμε την προσέγγιση των βραχυπρόθεσμων πλεονεκτημάτων προκειμένου να πραγματευθούμε τα στρατιωτικά προβλήματα ή εκείνα της εξωτερικής πολιτικής;

Σε μερικές χώρες, στην τελευταία δεκαετία θεωρείται κανονικό τα μη κυβερνητικά πολυσυλλεκτικά κόμματα να καταλογίζουν —προπάντων κατά τη διάρκεια των εκλογικών εκστρατειών— τις τελευταίες αποτυχίες, ή τη φαινομενική χειροτέρευση της στρατιωτικής ή διεθνούς θέσης της χώρας, στα κόμματα που έχουν επωμισθεί την κυβερνητική ευθύνη: έτσι ενήργησε στις ΗΠΑ το ρεπουμπλικανικό κόμμα το 1952 για τον μακροχρόνιο και αβέβαιο πόλεμο της Κορέας, ή πιο πρόσφατα στη Γερμανία οι σοσιαλδημοκράτες ενήργησαν ανάλογα σε σχέση με τη φαινομενική παθητικότητα του Adenauer μπροστά στο τοίχος του Βερολίνου. Σ' άλλες περιπτώσεις, ωστόσο, η αντιπολίτευση ελαχιστοποιεί τα θέματα της εξωτερικής ή της στρατιωτικής πολιτικής, ή τα χειρίζεται με τρόπο γενικόλογό, για να εμφανισθεί σαν δυνατός ανταγωνιστής, ικανός να αντιμετωπίζει τέτοια προβλήματα το ίδιο καλά με το κυβερνητικό κόμμα.

Εφ' όσον το κοιμματικό σύστημα περικλείει κλασικά μαζικά κόμματα ενσωμάτωσης, που «δεν έχουν μετασχηματισθεί» ή —όπως στην περίπτωση του ιταλικού σοσιαλιστικού κόμματος— έχουν μονάχα «μετασχηματισθεί κα-

20. A. Downs, *An Economic Theory of Democracy*, New York, 1957, p. 174.

τά το ήμισυ» τα θέματα της εξωτερικής και στρατιωτικής πολιτικής παρουσιάζονται στις εκλογικές εκστρατείες σαν διαφοροποιήσεις της πολιτικής γραμμής. Και όμως και στην περίπτωση αυτή επίσης το συμφέρον που επικρατεί μετατοπίζεται σε τομείς στους οποίους οι εκλογείς θα μπορούσαν να ασκήσουν μονάχα μια απατηλή επιλογή.

Το εκλογικό σώμα αντιλαμβάνεται σε καθορισμένες και συγκεκριμένες καταστάσεις, που βασίζονται κυρίως σε γεωγραφικούς και ιστορικούς λόγους, ότι η διεθνής τοποθέτηση της χώρας μάλλον παρά οποιαδήποτε γραμμή πολιτικής δράσης θα αποτελέσει τη βάση των αποφάσεων. Αντιλαμβάνεται επίσης πως τέτοιου είδους αποφάσεις εξαρτώνται μονάχα ως ένα μέρος, και ενίοτε ονομαστικά, από την πολιτική ηγεσία. Μολονότι η επίδραση που ασκεί ο πολιτικός ηγέτης για τη λήψη της απόφασης μπορεί να είναι καθοριστική, συμβαίνει συχνά στις δημοκρατίες οι εκλογικές διορίες να είναι τέτοιες ώστε οι αποφάσεις, αφού έχουν ληφθεί, να μην αμφισβητούνται πλέον ούτε να φαίνονται σημαντικές για τις επιλογές των εκλογέων. Είναι δυνατό νεότερα γεγονότα να μεταστρέψουν την προσοχή των εκλογέων. Ελάχιστοι εκλογείς θυμούνται την «εγκατάλειψη» της Ινδοκίνας από τον Mendés-France το 1954, όταν ο Edgar Faure, τον Δεκέμβριο του 1955, διέλυε απρόσμενα την Εθνοσυνέλευση. Επιπλέον, ένα κόμμα μπορεί να αντλεί πλεονεκτήματα από τις αντιλαϊκές αποφάσεις του αντιπάλου του, αλλά συχνά πρόκειται για ένα πρόσθετο δευτερεύουσας σημασίας αποτέλεσμα, παρά για αποτελέσματα μιας σύγκρουσης ανάμεσα στην κυβέρνηση και την αντιπολίτευση, με ρόλους και αποφάσεις που έχουν καθαρά διανεμητικό χαρακτήρα.

Για τους εκλογικούς σκοπούς ένα κόμμα μπορεί να παρουσιάσει απόψεις που αφορούν τη στρατιωτική ή εξωτερική πολιτική και οι οποίες εμφανίζουν συνάφεια μεταξύ τους, αλλά μπορεί να είναι και ασαφείς. Μπορεί να ασκήσει κριτική στην κυβερνητική ικανότητα να λύσει τέτοιου είδους προβλήματα, επιτείνοντας όλο και περισσότερο την κριτική καθώς πλησιάζει η ημέρα των εκλογών. Αλλά σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί κάποιος να εγγυηθεί για την ικανότητα του κόμματος, πώς θα συμπεριφερθεί δηλαδή στο κοινοβούλιο όταν θα πρέπει να γίνουν επιλογές μεταξύ των ειδικών γραμμών της πολιτικής δράσης. Σε σχέση με το ζήτημα αυτό παραδειγματική είναι η ιστορία της CED στο γαλλικό κοινοβούλιο και οι πιο πρόσφατοι αγώνες στα αγγλικά κόμματα σχετικά με την είσοδο της Αγγλίας στην Κοινή Αγορά. Οι ευκαιριακές εκλογικές διορίες, οι ελπίδες, οι φοβίες και οι προσδοκίες του κοινού δεν συνδυάζονται αρκετά καλά με την αυτόνομη δράση των αντιπροσώπων στο κοινοβούλιο πάνω σε συγκεκριμένα θέματα, με τρόπο τέτοιο που να συνεισφέρει στην επεξεργασία συγκεκριμένων επιλογών της πολιτικής δράσης.

Το πολυσυλλεκτικό κόμμα συνεισφέρει με γενικά προγράμματα στην επε-

ξεργασία των γραμμών ολόκληρης της πολιτικής δράσης. Αυτά τα προγράμματα μπορεί να είναι προπαρασκευαστικά, να πληροφορούν το κοινό για τις δυνατές ειδικές εξελίξεις και για τις γενικές τάσεις. Και όμως οι προβλέψεις και οι προσδοκίες προσδιορίζονται αμοιβαία σ' αυτόν τον τύπο της μελλοντολογίας, όπου μέσα από ροζ φακούς προσφέρεται η προοπτική των ευτυχέστερων ημερών σε όλους τους μελλοντικούς πελάτες του κόμματος. Αυτά τα προγράμματα μπορεί να περιέχουν προτάσεις για δράση που θα τεθούν σ' εφαρμογή σε διάφορες φάσεις. Αλλά υπάρχει πάντα ο κίνδυνος οι συγκεκριμένες προτάσεις να περιλαμβάνουν πολύ ειδικές υποσχέσεις. Οι συγκεκριμενοποιήσεις δεν πρέπει να προχωρούν πέρα από ένα αρκετά γενικό επίπεδο για να μη μετασχηματισθούν από εκλογικά όπλα σε μηχανές επίθεσης εναντίον του κόμματος.

Αυτή η απροσδιοριστία επιτρέπει στο πολυσυλλεκτικό κόμμα να λειτουργεί σαν χώρος συνάντησης πολλών ομάδων συμφέροντος για την επεξεργασία μιας συγκεκριμένης δραστηριότητας. Το μόνο που ένα κόμμα μπορεί να αναζητήσει από όσους απολαμβάνουν των υπηρεσιών του είναι μια μεγαλύτερη προσπάθεια ώστε να επιτευχθούν συμβιβασμοί στο περιβάλλον του κόμματος και να αποφευχθεί οποιαδήποτε συμπαιγνία με εχθρικές προς το κόμμα δυνάμεις. Οι συμβιβασμοί, των οποίων η επεξεργασία γίνεται μ' αυτό τον τρόπο, πρέπει να γίνονται αποδεκτοί από τις κύριες ομάδες συμφέροντος, αν και οι ομάδες αυτές, για παραδοσιακούς ή ιστορικούς λόγους, μπορεί να μην αντιπροσωπεύονται στο κυβερνητικό κόμμα. Ο εκλογέας μπορεί να θέσει τις οριακές διαφορές στην κρίση συμβουλίων ή, όπως συνηθίζουν τα παλαιά κλασικά μαζικά κόμματα (στην Ελβετία και Σουηδία), σε δημοψήφισμα. Αλλά οι μεταβολές που παρατηρούνται στη γραμμή της πολιτικής δράσης συνεπάγονται γενικά μάλλον επαυξήσεις παρά ριζοσπαστικούς μετασχηματισμούς στις σχέσεις μεταξύ των ομάδων.

Στο σημείο αυτό η διαφορά ανάμεσα στο πολυσυλλεκτικό κόμμα και το κόμμα ενσωμάτωσης παλαιού τύπου γίνεται εμφανέστερη. Το πολυσυλλεκτικό κόμμα θα κάνει ό,τι είναι δυνατό για να εγγυηθεί τη συναίνεση και για να αποφύγει τις διαρροές. Το κόμμα της ενσωμάτωσης θα εμπιστευθεί αντιθέτως τους πολιτικούς μηχανισμούς υποστήριξης των προγραμμάτων του· αλλά μπορεί τα εχθρικά συμφέροντα να αιωρώσουν τις αποφάσεις της πλειοψηφίας χρησιμοποιώντας οικονομικούς και κοινωνικούς μηχανισμούς που έχουν στη διάθεσή τους. Αυτοί οι τελευταίοι μπορούν να ενθαρρύνουν απεργίες (των εργατών ή των χωρικών ή των εμπόρων ή οικονομικών παραγόντων), να ευνοήσουν τη φυγή του κεφαλαίου στο εξωτερικό, και να απειλήσουν εκείνο το συντελεστή που μας φαίνεται υπερβολικός αλλά είναι υπαρκτός και γνωστός σαν η «εμπιστοσύνη των επιχειρηματιών».

Η ενσωμάτωση μέσα από τη συμμετοχή στην εκλογή των ηγητόρων: το μέλλον του πολιτικού κόμματος

ΠΟΙΑ ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ η πραγματική λειτουργία του πολυσυλλεκτικού κόμματος στην επεξεργασία των γραμμών της πολιτικής δράσης; Η κύρια συνεισφορά του συνίσταται στην κινητοποίηση των εκλογέων για κάθε συγκεκριμένη γραμμή δράσης την οποία οι ηγήτορες είναι ικανοί να προσδιορίσουν, παρά σε αποφάσεις που λαμβάνονται («a priori»). Για το λόγο αυτό το πολυσυλλεκτικό κόμμα προτιμά να διαμορφώνει τη δράση του στο φως των καταστάσεων, των απειλών και των υποσχέσεων που δίδονται από τις συγκεκριμένες ιστορικές καταστάσεις μάλλον παρά στο φως των γενικών κοινωνικών σκοπών. Γίνεται έτσι σημαντικός ο ρόλος που έχει προβλεφθεί ή έχει επιβεβαιωθεί με τη δυναμική της δράσης, στην οποία οι εκλογείς παρακινούνται να συμμετάσχουν. Γι' αυτό η προσοχή είτε του κόμματος, είτε του κοινού γενικότερα συγκεντρώνεται στα προβλήματα της επιλογής των αρχηγών.

Η υποψηφιότητα συνεπάγεται την προοπτική ενός πολιτικού αξιώματος. Ένα πολιτικό αξίωμα συνεπάγεται τη δυνατότητα άσκησης επιρροής μέσω της δημόσιας δράσης. Ο συναγωνισμός μεταξύ όσων επιδιώκουν να επηρεάσουν τη δημόσια δραστηριότητα αποκαλύπτει το πολιτικό πλεονέκτημα εκείνων που είναι σε θέση να δρουν πριν οι πολιτικοί αντίπαλοί τους μπορέσουν να δράσουν. Το προνόμιο να δρας πρώτος είναι ιδιαίτερα χρήσιμο σε μια νέα και μη επαναλαμβανόμενη κατάσταση, όπου ο πολιτικός φορέας μπορεί να αποφύγει τον προσδιορισμό του από τις γραμμές της πολιτικής δράσης του κόμματος. Αυτός που δρα συγκεντρώνει την υποστήριξη του κόμματος στη βάση σεβαστών (αλλά ελαστικών) αρχών και μπορεί να αποφύγει να είναι το υποκείμενο μιας διεύθυνσης και μιας ειδικής επίβλεψης. Από την άποψη αυτή το πολυσυλλεκτικό κόμμα προσφέρει ένα ιδεώδη ορίζοντα για την πολιτική δράση. Εκεί όπου η κατάκτηση των αξιωμάτων προκαλεί μια αγωνία στο κόμμα, οι συζητήσεις για τη δραστηριότητα του προσώπου περιορίζονται στην αναζήτηση των πιο αποτελεσματικών μέσων για την παρουσίαση του νικηφόρου συνδυασμού. Αυτή η αναζήτηση είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική όταν το κόμμα γίνεται ένα κανάλι μέσα από το οποίο οι αντιπρόσωποι των μειοψηφιών, που έως τη στιγμή εκείνη είχαν αποκλεισθεί ή παραμεληθεί, μπορούν να ενωθούν με την υπάρχουσα πολιτική élite.

Η επιλογή των υποψηφίων για μια λαϊκή νομιμοποίηση ως δημόσιων αξιωματούχων εμφανίζεται να είναι η σημαντικότερη λειτουργία του σημερινού πολυσυλλεκτικού κόμματος. Η συγκέντρωση της προσοχής στην επιλογή των

υποψηφίων για την κατάληψη των δημοσίων αξιωμάτων γίνεται συγχρόνως με την αύξηση των διαφορετικών απόψεων για το ρόλο και τη σημασία του κόμματος στη βιομηχανική κοινωνία. Από τη στιγμή που έχουν επιτευχθεί κάποια επίπεδα εκπαίδευσης και υλικής ευημερίας, οι πνευματικές και υλικές ανάγκες ικανοποιούνται από ειδικούς προμηθευτές. Με ανάλογο τρόπο το κόμμα, που στις λιγότερο ανεπτυγμένες κοινωνίες ή στις κοινωνίες με ταχεία εξέλιξη ασχολείται άμεσα με την επίτευξη των κοινωνικών στόχων, παραμένει, στη δυτική βιομηχανική κοινωνία δυο φορές απομακρυσμένο —εξ αιτίας της κυβέρνησης και της γραφειοκρατίας— από το πεδίο της άμεσης δράσης. Στην κατάσταση αυτή υπερσχύουν οι λαϊκές εικόνες και προσδοκίες που συνδέονται μ' ένα περιορισμένο ρόλο του κόμματος²¹. Οι προσδοκίες που προηγουμένως συνετέλεσαν ώστε να υπάρξουν οι δυνατότητες από την πολιτική οργάνωση να παρέχει ορισμένες χορηγίες, τείνουν τώρα να μετατοπιστούν σε διαφορετικά κανάλια²².

Ο ρόλος του πολιτικού κόμματος ως παράγοντα διαρκούς ενσωμάτωσης του ατόμου στην εθνική ζωή πρέπει να εξετασθεί από διαφορετική οπτική γωνία. Οι σχέσεις του πολίτη με το πολιτικό κόμμα, συγκριτικά με τις σχέσεις τις οποίες διατηρεί με ομάδες συμφέροντος, με εθελοντικές ή πολιτικές ενώσεις και με την κρατική γραφειοκρατία, γίνονται όλο και περισσότερο ευκαιριακές και περιορισμένες.

Στην περίπτωση του παλαιού κόμματος της ενσωμάτωσης, ο πολίτης αισθανόταν περισσότερο οικείος προς αυτό. Επρόκειτο τότε, για μια λιγότερο εξειδικευμένη οργάνωση, εν μέρει κανάλι διαμαρτυρίας, εν μέρει πηγή προστασίας, εν μέρει δημιουργό των εικόνων του μέλλοντος. Τώρα, στον διαφορετικό κόσμο του πολυσυλλεκτικού κόμματος, ο πολίτης βρίσκει μια σχετικά απομακρυσμένη δομή, κάποτε σχεδόν τυπική και ξένη. Η δημοκρατική κοινωνία προβλέπει ότι ο πολίτης συμμετέχει εξ ολοκλήρου και συνειδητά στον πολιτικό και οικονομικό κόσμο· επιπλέον δέχεται ότι ο πολίτης, ως πολίτης, θα εργάζεται στο κόμμα, θεωρώντας το σαν μια από τις τόσες δομές που υπάρχουν, μέσα από την οποία θα μπορέσει να συμμετάσχει ορθολογικά στον κόσμο που τον περιβάλλει.

Αν αυτές οι μαρτυρίες είναι αληθινές, το άτομο και η κοινωνία αναμφίβολα θα μπορούσαν να θεωρήσουν το πολυσυλλεκτικό κόμμα —που δεν είναι ου-

21. J. Habermas, *Student und Politik*, Neuwied, 1961 και B. Mayntz, *Loisirs, participation sociale et activité politique*, in «Revue Internationale des Sciences Sociales» (1960), pp. 608-622.

22. S. Mallet, *L' Audience politique des syndicats*, in *Les nouveaux comportements politiques de la classe ouvrière*, a cura di L. Hamon, Paris, 1962, pp. 241-244.

τοπικό, ούτε καταπιεστικό, και άλλο τόσο ευλύγιστο— σαν ένα ευφρές και χρήσιμο πολιτικό εργαλείο.

Ποιές είναι, σε σχέση με το σύγχρονο πολυσυλλεκτικό κόμμα, οι συμπεριφορές των λειτουργικών κατόχων της εξουσίας, του στρατού, της γραφειοκρατίας, της βιομηχανίας; Απελευθερωμένοι από τους προηγούμενους αδικαιολόγητους φόβους τους για τις ιδεολογικές τοποθετήσεις και τις μελλοντικές προοπτικές του κλασικού μαζικού κόμματος, οι λειτουργικοί κάτοχοι της εξουσίας αναγνωρίζουν τώρα το πολυσυλλεκτικό κόμμα σαν ένα εργαλείο που εγγυάται τη συναίνεση. Ανταλλάσσοντας την ικανότητά του να παρέχει μια ευκρινή βάση νομιμοποίησης, οι λειτουργικοί κάτοχοι της εξουσίας είναι διατεθειμένοι, ως ένα ορισμένο σημείο, να αναγνωρίσουν τις φιλοδοξίες της πολιτικής διεύθυνσης του κόμματος. Προβλέπουν ότι το κόμμα ασκεί κάποιες λειτουργίες μεσολάβησης στις σχέσεις μεταξύ των ομάδων και ότι μπορεί να προβεί σε περιορισμένη πολιτική ανανέωση. Όσο λιγότερο καθαρή είναι η εκλογική βάση των επιδιώξεων της διεύθυνσης του κόμματος, κι όσο πιο σύντομη, χρονικά, είναι η προσεχής εκλογική αναμέτρηση, τόσο μικρότερη θα είναι η εμπιστοσύνη την οποία θα δώσουν οι λειτουργικοί κάτοχοι της εξουσίας στις εξαιρετικές και απρόβλεπτες δραστηριότητες των πολιτικών κατόχων της εξουσίας που συγκρούονται με τις ίδιες τις θέσεις τους. Αυτή η έλλειψη εμπιστοσύνης καθορίζει την εμφάνιση συγκρούσεων μεταξύ λειτουργικών διευθυντικών ομάδων και πολιτικών. Πώς αντιμετωπίζει αυτές τις συγκρούσεις το κυβερνητικό πολυσυλλεκτικό κόμμα; Θα αρκестεί να ασκήσει μια πίεση χρησιμοποιώντας τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ή θα προσπαθήσει να ανοικοδομήσει μια μαζική βάση αγωνιστών, ανώτερη από τα λεπτές ισορροπίας εκλογικά επίπεδα και τη δημοσιότητα; Η ίδια η δομή του πολυσυλλεκτικού κόμματος, το ακαθόριστο της πελατείας του, μπορούν ήδη από την αρχή να αποκλείσουν μια δράση που έχει προβλεφθεί για τόσο μακρύ διάστημα. Ο ρόλος του πολιτικού κόμματος στη δυτική βιομηχανική κοινωνία είναι περισσότερο περιορισμένος απ' όσο αφήνει να αποκαλυφθεί η τυπική υπεροχή της θέσης του. Σε ό,τι αφορά τους κυβερνητικούς ρόλους του λειτουργεί σαν συντονιστής και σαν διαιτητής μεταξύ λειτουργικών ομάδων της εξουσίας. Σε ό,τι αφορά τους εκλογικούς ρόλους παράγει εκείνη την περιορισμένη ποσότητα συμμετοχής και λαϊκής ενσωμάτωσης που απαιτείται για τη λειτουργία των δημόσιων πολιτικών θεσμών.

Είναι δυνατόν να μπορούν να λειτουργήσουν τόσο αυτή η περιορισμένη συμμετοχή, που το πολυσυλλεκτικό κόμμα προσφέρει στον πληθυσμό γενικά, όσο και αυτό το κάλεσμα για μια ορθολογική και αφιλοκερδή συμμετοχή στην πολιτική διαδικασία μέσω αναγνωρισμένων επίσημα καναλιών;

Το εργαλείο, το πολυσυλλεκτικό κόμμα, δεν μπορεί να είναι πολύ ορθολο-

γικότερο από τον κατ' όνομα αφέντη του, τον ξεχωριστό εκλογέα. Μη υποκείμενοι πλέον στην πειθαρχία του κόμματος ενσωμάτωσης —ή, όπως στις Ηνωμένες Πολιτείες, μη υποκείμενοι ποτέ σ' αυτή την πειθαρχία— οι εκλογείς μπορούν, με τις ευμετάβλητες φοβίες και την απάθειά τους, να μετασχηματίσουν το ευαίσθητο εργαλείο, που είναι το πολυσυλλεκτικό κόμμα, σε κάτι εξαιρετικά ακαθόριστο για να χρησιμεύσει ως σύνδεσμος με τους λειτουργικούς κατόχους της κοινωνικής εξουσίας²³. Μπορούμε έτσι να θρηνήσουμε την εξαφάνιση, όσο κι αν ήταν αναπόφευκτη, του κλασικού μαζικού κόμματος, έτσι όπως θρηνούμε την εξαφάνιση των άλλων χαρακτηριστικών στοιχείων της παλιάς δυτικής κοινωνίας.

23. U. Lohmar, *Innerparteiliche Demokratie*, όπ.π. pp. 106-108.

Απόδοση στην ελληνική: Κωνστ. Αντ. Κατσουρός

